

principles of public participation in the decision of state and public affairs. The current public request for participation in solving public and public affairs in Ukraine eloquently speaks of the timeliness and justification of the steps towards legislative strengthening of this type of public participation.

Key words: legal principles, public participation, decision of state and public affairs, authorities, Ukraine.

УДК 341.231.145

Завгородній В. А.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна)

ТЕОРЕТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ВПЛИВУ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ЮРИДИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

У статті здійснено дослідження наявних у загальнотеоретичній юридичній науці підходів до розуміння поняття «методологія» та її структури, на основі чого визначено необхідний теоретичний інструментарій дослідження практики Європейського суду з прав людини та її впливу на юридичну діяльність в Україні. У підсумку доведено, що методологією пізнання є система парадигм, теорій, принципів, підходів та методів, що є об'єктивно необхідною та ефективною для розв'язання дослідницьких завдань.

Ключові слова: методологія, теоретичний інструментарій, парадигма, теорії, принципи наукового пізнання, методологічні підходи, методи дослідження.

Постановка проблеми. Проведення наукового дослідження априорі неможливе без використання сукупності відповідних теоретичних засобів, що в доктрині права отримали назву «методологія». Визначення належного інструментарію, що буде використаний у процесі досягнення дослідницької мети, є невід'ємним та важливим завданням будь-якого наукового доробку. Не є винятком і дослідження феномену впливу практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) на юридичну діяльність в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практику Страсбурзького Суду Ради Європи та особливості її залучення на національному рівні досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: І. В. Андронов, М. О. Борисенко, О. К. Вишняков, В. В. Єршов, В. С. Євінгов, Л. М. Москвич, В. П. Онопенко, В. В. Паліюк, О. С. Погребняк, П. М. Рабінович, С. Є. Федик, В. О. Туманов, Т. М. Дудаш, С. В. Шевчук та інші. Водночас методологія наукових досліджень впливу практики ЄСПЛ на національну юридичну діяльність потребує дальших наукових розвідок.

Формування цілей. У цій статті автор поставив за мету з'ясувати наявні в сучасній правничій науці підходи до розуміння терміна «методологія», визначивши на основі отриманих знань необхідний теоретичний

інструментарій дослідження практики ЄСПЛ та її впливу на юридичну діяльність в Україні.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що попри досить тривале дослідження методології вітчизняними і зарубіжними вченими, а саме: С. С. Алексєєвим, С. Д. Гусарєвим, М. С. Кельманом, Д. А. Керімовим, Ю. М. Оборотовим, О. В. Петришиним, П. М. Рабіновичем, О. Ф. Скаун, О. Д. Тихомировим, М. В. Цвіком та іншими правниками, у загальнотеоретичній юридичній науці не вироблено усталеного підходу як до розуміння поняття цього явища правової дійсності, так і до його внутрішньої побудови, що обумовлює потребу їх аналізу і осмислення.

Принагідно зазначимо, що в Академічному тлумачному словнику української мови термін «методологія» розглядається у двох значеннях: 1) учення про науковий метод пізнання й перетворення світу, його філософська, теоретична основа; 2) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання [1].

Розгляд першого з двох значень дає змогу сформулювати судження про методологію як сукупність поглядів, ідей, знань про природу наукового методу, який є одним із інструментів дослідження. Тоді як аналіз другого значення дає змогу стверджувати, що під методологією треба розуміти сукупність необхідних методів дослідження. Зокрема, такий підхід до категорії «методологія» підтримує Р. Лукіч, який визначає її як сукупність методів, що використовують в науці або іншій сфері пізнання [2, с. 34].

Проте, як слушно зауважує Ю. Сурмін, недоліки такого підходу полягають у тому, що методологія звужується до розуміння методів і тільки методів пізнання. Тут унеможливується методологічна роль принципів, теорій і парадигм [3, с. 31]. А отже, інтерпретація методології у звуженому розумінні, тобто лише як сукупності методів не є прийнятною.

Заслуговує на увагу підхід Д. Керімова, який визначає феномен методології як інтегральне явище, що поєднує теоретико-світоглядні концепції, принципи, засоби і методи пізнання, вироблені всіма суспільними науками, зокрема й комплексом юридичних наук, застосовуючись у процесі пізнання специфіки правової дійсності, її практичного перетворення [4, с. 46–47]. Зазначене дає змогу стверджувати, що важливим елементом методології є світоглядні концепції, які, існуючи поряд з теоріями, являють собою систему поглядів щодо розуміння певного явища чи визначальний задум.

Проте, як слушно стверджує Ю. Сурмін, концепція істотно відрізняється від теорії не тільки своєю незавершеністю, але й недостатньою верифікованістю. Очевидно, її можна вважати сурогатною формою теорії. Головне призначення концепції полягає в інтеграції певного масиву знання, у прагненні використовувати його для пояснення, пошуку закономірностей. Проходячи через горнило перевірки фактами, концепція уточнюється як за змістом, так і з погляду її пізнавальних меж. До того ж вона може й не витримати випробування практикою та бути знехтуваною [3, с. 38].

Поділяючи позицію вченого, зауважимо, що уміщення теорії до структури методології є більш прийнятним, аніж концепції.

Децо інше розуміння методології запропонував П. Рабінович, який зазначає, що під нею треба розуміти систему підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання при вивченні державно-правових явищ [5, с. 618]. Отже, учений акцентує на тому, що невід'ємним елементом методології є методологічний підхід, щоправда треба наголосити на полісемічності його розуміння в доктрині права. Проте вважаємо, що одночасне залучення до структури методології методів і способів наукового дослідження є дискусійним, з огляду на досить усталене доктринальне розуміння методів як сукупності прийомів і способів.

Скажімо, М. Цвік та О. Петришин до структури методології будь-якої науки також зараховують загальний (філософський) підхід – наявність концептуальних ідей і вихідних понять, котрі визначають сенс і увесь зміст дослідження, та конкретні методи – більш формалізовані дослідницькі способи, прийоми та засоби, наголошуючи на тому, що метод – це спосіб пізнання, формулювання наукових гіпотез, перевірки доказовості висновків за допомогою різних конкретних засобів та прийомів [6, с. 26].

Доволі актуальним щодо розуміння досліджуваного явища видається підхід А. Кучука, який стверджує, що методологія теорії держави і права – це система принципів, підходів та методів пізнання державно-правових явищ, зокрема, закономірностей виникнення, функціонування і розвитку держави та права, а також учення про цю систему [7, с. 21–22]. На наше переконання, елементи, які виокремив учений, є базовим інструментарієм будь-якого наукового дослідження, тобто вони складають, так би мовити, ядро методології. Проте, як ми зазначали попередньо, відсутність у структурі методології теорії і парадигм не дає змоги сформувати повне уявлення про цей феномен.

Найбільш прийнятним вважаємо підхід Ю. Оборотова та К. Горобець, які стверджують, що методологія правового пізнання охоплює методологічні засоби й інші конструкції, логічно розподілені за концептуальними та інструментальними рівнями. На концептуальному рівні методологія правового пізнання представлена парадигмами, методологічними принципами та концептуальними підходами, теоріями й концепціями, що визначають загальний стан і спрямованість правового пізнання, виконують функцію наукового позиціонування дослідження. Інструментальний рівень методології правового пізнання охоплює методи, концепти, категорії та поняття, тобто ті інструменти, які виконують евристичну функцію [8, с. 460].

Загалом погоджуючись із елементами методології, що запропонували вчені, дискусійною видається ідея їх розподілу за рівнями. Така позиція ґрунтується на тому, що однозначно неможна заперечно стверджувати, що принципи, підходи, теорії чи концепції не є інструментами, тобто засобами, які використовує дослідник у процесі наукової діяльності. Так само, як і те, що концепти, категорії чи поняття, які, по суті, є системою думок, що узагальнюють, виділяють предмети деякого класу за загальними та специфічними ознаками, не є елементами концептуального рівня.

Беззаперечно, першим елементом методології є парадигма, яку філософський енциклопедичний словник трактує як сукупність визнаних на цьому етапі передумов, що визначають конкретне наукове дослідження (знання) [9, с. 332]. За Т. Куном, який широко розповсюджував це поняття, парадигма є сукупністю переконань, цінностей і методів, що визнаються певною науковою співдружністю [10, с. 70].

Зазначене дає підстави стверджувати, що дослідження впливу практики ЄСПЛ потрібно здійснювати в межах антропологічної парадигми права, яка на думку В. Завальнюка, шукає витoki права (тобто матеріальні джерела права) у людині як біосоціальної істоті (генетиці, соматичі, психіці, гендерних та вікових особливостях людей). З позиції дослідника ця парадигма права уміщує: принцип антропоцентризму; принцип натуралізму; принцип антропометризму; принцип антропоморфізму [11, с. 474–476]. Урахування ідей зазначеної парадигми дає змогу сформулювати цілісне уявлення про зміст та обсяг конвенційних прав людини в їх інтерпретації ЄСПЛ, людиноцентриські цінності конвенційної системи, правову природу практики Страсбурзького Суду, аспекти впливу рішень ЄСПЛ на юридичну діяльність, значення практики ЄСПЛ для суб'єктів правовідносин.

З'ясування особливостей практики ЄСПЛ та її впливу треба здійснювати й у межах наявної парадигми соціологізму, принципи якої дають змогу сформулювати такі судження: а) домінуючий позитивістський підхід до праворозуміння вступає в протиріччя із задекларованою у нормах Основного Закону України концепцією правової держави в частині суб'єктів правоутворення; б) роль держави в процесі правоутворення зводиться до виявлення створених суспільством правових норм та надання їм необхідної юридичної форми закону чи іншого документального джерела, а також захист правових норм; в) держава в особі уповноважених державних органів не може надавати дозвіл на реалізацію таких природних можливостей людини, як право на життя, особисту недоторканість, свободу думки та вираження поглядів тощо, що перебувають під захистом європейської конвенційної системи.

Отже, основу методології дослідження впливу практики ЄСПЛ на юридичну діяльність складають дві парадигми: 1) парадигма соціологізму, у якій акцент робиться на ролі права в житті соціуму, а також кожної людини; 2) антропологічна парадигма, у центрі уваги якої знаходиться людина як багатоаспектний соціально-правовий і природно-правовий феномен. Згадані парадигми не протиставляються, а взаємодоповнюють одна одну.

Категорія «теорія» в енциклопедії тлумачиться як сукупність висновків, що відображають відносини і зв'язки між явищами реальності у вигляді інформаційної моделі. Теорією стає гіпотеза, що має відтворюване підтвердження явищ та механізмів і дає змогу спостерігачеві прогнозувати наслідки дій чи зміни стану об'єкта спостережень. Теорія лежить в основі вчення [12].

Зазначене дає змогу стверджувати, що під теорією як елементом методології дослідження треба розуміти сукупність наукових висновків, міркувань, поглядів і доктринальних положень про державно-правові

явища, що використовуються при проведенні досліджень як гіпотези задля вирішення поставлених завдань. Предмет наукового пошуку, яким є вплив практики ЄСПЛ на національну юридичну діяльність, дає змогу дійти висновку, що в основі його дослідження лежать такі загально-правові гіпотези: 1) теорія правового регулювання, що тісно пов'язана з теорією правового впливу; 2) теорії правотворчості, правотлумачення, правозастосування; 3) теорія правовідносин; 4) теорія юридичної практики.

Беззаперечно, системоутворювальним і базовим елементом методології дослідження є принципи наукового пізнання, що є фундаментальними та основоположними ідеями, якими керується дослідник. Уважаємо, що серед принципів, які дають змогу забезпечити концептуальність наукового дослідження та неспростовність його результатів, є всебічність, повнота, об'єктивність, історизм та поліцентризм.

Принцип об'єктивності вимагає дослідження практики ЄСПЛ у її багатогранності, складності, суперечливості поглядів на її природу, урахувуючи як вузький, так і широкий підхід до її трактування, а також незалежно від її суб'єктивного сприйняття.

Принцип всебічності та повноти обумовлює дослідження всіх аспектів дії практики ЄСПЛ на юридичну діяльність, їх взаємодії між собою, виокремлення характерних рис, що притаманні як кожному з аспектів впливу окремо, так і дії практики Міжнародного суду на свідомість і поведінку суб'єктів юридичної діяльності загалом. Цей принцип вимагає з'ясування не тільки специфічних рис досліджуваного предмета, але й не ігнорування інших, що є важливими для комплексного розуміння природи феномену. Для цього треба використовувати не тільки джерела правової інформації, але й доктринальні джерела суміжних наук, серед яких психологія, соціологія, філософія тощо.

Важливе значення в науковому інструментарії має і принцип історизму, що дає змогу пізнати генезу правових позицій ЄСПЛ і розвиток спеціальних принципів тлумачення конвенційних норм на різних етапах становлення страсбурзького правозахисного механізму, а також зміни місця та ролі норм Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод у їх тлумаченні Міжнародним судом Ради Європи на національному рівні з моменту ратифікації парламентом міжнародного договору до сьогодні.

Актуальним є і принцип правового поліцентризму, що зумовлює потребу дослідження практики ЄСПЛ як феномену, що має складну міжнародно-правову природу та формується під впливом різних правових сімей (культур, цивілізацій), які співіснують на європейському континенті, а саме: романо-германської, англосаксонської, мусульманської.

Важливу роль у процесі пізнання правових явищ, серед яких і практика ЄСПЛ, відіграє методологічний підхід, призначення якого, як зауважує О. Скаун, у визначенні фронтальної стратегії юридичного дослідження, актуалізації його своїми цілями і завданнями у разі, коли виявляється недостатність власних методів і виникає потреба у використанні інших методів – філософських, загальнонаукових [13, с. 24].

Поділяємо позицію Д. Гудими, що в основу сучасної методології юридичної науки має бути покладено філософсько-антропологічний дослідницький підхід – світоглядну аксіоматичну ідею про найвищу цінність біосоціального індивіда [14, с. 122]. Уважаємо, що цей підхід зумовлює дослідження правових позицій Страсбурзького суду Ради Європи як людиноцентриського вчення про зміст і обсяг можливостей індивіда на європейському просторі, що відіграє важливу роль правового орієнтира та засобу для суб'єктів юридичної діяльності, що керуються принципами верховенства права й визнання людини найвищою соціальною цінністю.

З огляду на досліджуваний предмет необхідним є застосування комплексного підходу, що, як слушно зауважує Д. Керімов, є тим рухом наукового пізнання, коли відповідний об'єкт буде вивчатися не частинами, а цілісно, усебічно, системно, у єдності [15, с. 232–233].

На наше переконання, комплексний підхід дає змогу розглянути практику ЄСПЛ як багатогранне соціальне та правове явище, дослідити її властивості, як цілого та окремих її складових, з'ясувати роль і місце цього феномену в національній правовій системі, особливості конкретно-історичних умов формування, зв'язок практики Страсбурзького суду з іншими сучасними юридичними практиками, вплив на неї різних чинників, умови існування. Водночас зважаючи на те, що практика ЄСПЛ є об'єктом дослідження не тільки представників теорії права, а й багатьох галузевих юридичних наук, осмислення її сутності не можливе без опрацювання наявних доктринальних надбань.

Не менш важливе методологічне значення для з'ясування юридичної природи практики ЄСПЛ та її впливу має філософський діалектичний підхід, основними принципами якого є взаємозв'язок і розвиток явищ державно-правової дійсності. Практика ЄСПЛ як реальний правовий феномен взаємопов'язана як із юрисдикційною діяльністю Страсбурзького суду, так і з різними підсистемами національної правової системи України (інституційною, нормативною, функціональною, ідеологічною та комунікативною). Принцип розвитку характеризується не лише кількісними, але й якісними змінами в діяльності ЄСПЛ та національній юридичній практиці, що відбуваються під впливом еволюції європейського співтовариства в напрямі дальшої гуманізації та демократизації різних сфер суспільного життя.

Зуважимо, що діалектичний підхід ґрунтується на трьох філософських законах. Зокрема, закон «єдності і боротьби протилежностей» забезпечує розуміння практика ЄСПЛ у своїй результативній частині (сукупності рішень Суду) єдиним правовим феноменом, що є одночасно суперечливою, як з погляду сформульованих ЄСПЛ правових позицій у різних справах, що схожі за своїми фактичними обставинами, так і з погляду свого впливу на національні правові системи різних держав Ради Європи.

Закон «переходу кількісних змін у якісні» характеризує розвиток національної юридичної практики як безперервний процес, що рухається в спосіб імплементації принципів конвенційної системи як фундаментальних ідей через поступальний відхід від текстових посилань на рішення ЄСПЛ. Закон «заперечення заперечення» надає можливість констатувати відхід від

парадигми позитивізму та утвердження людиноцентристської парадигми, що відбувається під впливом практики ЄСПЛ, а також появи нових категорій, які формуються на основі вироблених Страсбурзьким судом автономних конвенційних понять.

Важливими в межах цього методологічного підходу є з'ясування таких визначальних категорій діалектики, як причини, умови та наслідки, що відповідно відображаються у зверненнях до Міжнародного суду Ради Європи (причина формування практики суду), ухвалення остаточного рішення ЄСПЛ (умови, що обумовлюють вплив на національну юридичну діяльність), імплементація рішення ЄСПЛ (наслідки ухвалення рішення, що полягають у вжитті відповідних заходів на внутрішньодержавному рівні).

Доповнює діалектичний підхід синергетичний, на можливість використання якого в наукових дослідженнях вказує багато вітчизняних правників, серед яких: О. М. Джужа, Ю. Ю. Орлов, Р. А. Калюжний, М. В. Костицький, А. М. Кучук та інші.

У Великому енциклопедичному словнику термін «синергетика» трактується як науковий напрям, що визначає зв'язки між елементами структури (підсистемами), які утворюються у відкритих системах (фізико-хімічних, біологічних, соціальних, психологічних, технічних) завдяки інтенсивному (потоківому) обміну речовиною й енергією з навколишнім середовищем у не рівноважних умовах [16, с. 351]. Зазначене дає змогу дійти висновку про те, що синергетичний підхід є доречним лише при дослідженні складної, відкритої та динамічної системи.

У межах аналізу впливу практики ЄСПЛ таким феноменом вважаємо національну правову систему як складову українського суспільства. Рішення ЄСПЛ, що мають прецедентний характер, по суті, є флуктуацією (фактором впливу) на суспільство як відкрити систему, що здатна до самоорганізації, тобто зміни своїх якостей, удосконалення, утвердження нового порядку. До того ж рішення ЄСПЛ як фактор впливу знаходяться в самій системі, а вибір правових позицій Міжнародного суду для врахування суб'єктом юридичної діяльності є нічим іншим, як точкою біфуркації, що обумовлює дальший його вектор руху і розвитку. А отже, Конвенція та правові позиції ЄСПЛ є частиною національної правової системи, що породжує нові структури (інституції), норми права, новий європейський правопорядок.

Дослідження правових явищ, яким є і практика ЄСПЛ, має ґрунтуватися й на аксіологічному підході, основою якого, як слушно зазначає В. Бігун, є «визнання людини найвищою соціальною цінністю та визнання права цінністю, формою відображення і способом втілення людських цінностей. Застосування цього підходу дає змогу встановити, що закономірністю формування, прояву й розвитку ціннісних властивостей відносин людини й права є розвиток і поступальне здійснення гуманістичної природи права» [17, с. 4].

У межах цього підходу Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, відповідно, розглядається як міжнародний документ, що захищає найвищу соціальну цінність, якою є людина, її життя і здоров'я,

честь і гідність, безпека і недоторканість, права і свободи, що є невід'ємними природними можливостями фізичної особи. Принцип взаємозв'язку вказує на те, що ціннісні характеристики Конвенції притаманні й практиці ЄСПЛ. До того ж зауважимо, що національна юридична діяльність є засобом, за допомогою якого утверджуються зазначені цінності.

Ключову роль при проведенні дослідження відіграють загальнонаукові методи, серед яких: формально-логічні методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, а також системний, структурний, функціональний і порівняльний.

Методи аналізу та синтезу як логічні операції дають змогу поділити ціле на складові частини або досліджувати явище загалом на основі об'єднання взаємопов'язаних елементів в одне ціле. За їх допомогою розкривається зміст понять, які складають предмет дослідження, здійснюється класифікація досліджуваних загальнотеоретичних категорій, формулюються проміжні та загальні висновки. Використання методів індукції та дедукції, тобто перехід від часткового до загального та навпаки, дає змогу зробити умовиводи щодо змісту понять «практика ЄСПЛ», «правовий вплив практики Страсбурзького суду Ради Європи», «рішення ЄСПЛ», «імплементатії рішень ЄСПЛ» на основі знань про ознаки категорій «юридична практика», «судова практика», «судове рішення», «правовий вплив», «імплементатія».

З огляду на складність предмета дослідження необхідним є використання системного методу, сутність якого, з позиції В. Федоренка, полягає в тому, що досліджуване явище розглядається як певна система, залучена до системи більш високого рівня та яка виконує в ній певні функції, поєднана з нею різними зв'язками. Цей метод, як універсальний інструмент пізнавальної діяльності, незамінний у дослідженні складних динамічних цілісностей [18, с.137–138]. Уважаємо, що цей метод є важливим інструментом при дослідженні як сутності самої практики ЄСПЛ, так і її впливу на юридичну діяльність, а також механізму імплементатії рішень ЄСПЛ, що є системними явищами правової діяльності та складаються з менших за обсягом утворень – підсистем, які перебувають у взаємозв'язку та обумовлюються різними чинниками. Водночас безпосередньо рішення ЄСПЛ, ухвалені проти України, треба розглядати як невід'ємну складову нормативної підсистеми національної правової системи.

Структурний метод забезпечує пізнання внутрішньої будови практики ЄСПЛ як складного правового феномену рішень Страсбурзького суду та механізму їх імплементатії в національну правову систему. Функціональний метод є необхідним та продуктивним з погляду визначення основних аспектів впливу практики ЄСПЛ на юридичну діяльність в Україні та їх ефективність. Порівняльний (компаративістський) метод, що полягає в зіставленні різних однорідних юридичних понять, процесів і явищ для з'ясування їх спільних та відмінних рис, дає змогу визначити співвідношення поняття із суміжними категоріями, які утворюють понятійний ряд. Наприклад, «практика ЄСПЛ» з категоріями «судова практика», «юридична практика», або «механізм імплементатії рішень ЄСПЛ» з категоріями «механізм виконання», «механізм інфільтрації», «механізм реалізації» тощо.

Окрему групу методів дослідження складають конкретно-наукові методи, що С. Гусарев та О. Тихомиров визначають як сукупність принципів, прийомів, правил, способів і засобів дослідження певних об'єктів (явищ, предметів, фактів); вони є сукупністю, комбінацією частини пізнавальних прийомів, набір яких залежить від природи об'єкта і умов процесу пізнання [19, с. 88].

Тобто дослідження сутності практики ЄСПЛ та її впливу на юридичну діяльність вимагає залучення до цього процесу спеціальних методів юридичної науки.

Зокрема, техніко-догматичний метод забезпечує дослідження державно-правових явищ незалежно від інших видів суспільної та державної діяльності. Його пізнавальні можливості при дослідженні практики ЄСПЛ та її впливу дають змогу сформулювати дефініції понять, що складають предмет наукового пізнання, а також виокремити їх суттєві ознаки. Спеціально-юридичний метод пізнання є продуктивним з погляду розкриття змісту правових позицій ЄСПЛ як результату правоінтерпретаційної діяльності Міжнародного Суду.

З огляду на те, що дослідження практики ЄСПЛ та її впливу на юридичну діяльність має не тільки теоретичний, але й прикладний характер, необхідним є використання методу правового моделювання. Використання цього методу дає змогу підготувати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства з питань імплементації рішень Європейського суду з прав людини в національну правову систему. Тобто фактично запропонувати створення ідеальної моделі поведінки суб'єктів, наділених державно-владними повноваженнями щодо врахування правових позицій Страсбурзького суду в повсякденній юридичній діяльності та ефективного виконання остаточних рішень Міжнародного суду.

Використання соціологічного методу дає змогу здійснити збір інформації про суспільні явища, що здійснюється за допомогою таких прийомів, як анкетування, інтерв'ювання, спостереження, вивчення документів тощо. У межах дослідження впливу практики ЄСПЛ використання цього методу буде продуктивним для з'ясування думки працівників судових, правоохоронних та інших органів державної влади, а також представників освітньої та наукової сфери діяльності щодо проблемних питань врахування правових позицій ЄСПЛ при здійсненні юридичної діяльності, а також удосконалення механізму імплементації рішень ЄСПЛ у правову систему України.

Висновки. Отже, теоретичний інструментарій дослідження феномену впливу практики ЄСПЛ на юридичну діяльність в Україні складають: а) універсальні гносеологічні принципи (усебічності, повноти, історизму, об'єктивності, поліцентризму), що є імперативними вимогами для дослідника; б) людиноцентриська та соціологічна методологічні парадигми, що взаємопов'язані, а також не суперечать і взаємодоповнюють одна одну; в) положення теорій правового впливу, правового регулювання, юридичної практики, правотворчості, правотлумачення, правозастосування, правовідносин, що є основою для постановки проблем дослідження; г) антропологічний, комплексний, діалектичний, синергетичний, аксіологічний підходи, за

допомогою яких визначається стратегія наукової розвідки, її конкретний ракурс, здійснюється відбір досліджуваних фактів та інтерпретація результатів дослідження; г) загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, що забезпечують отримання істинних науково-обґрунтованих знань про предмет дослідження.

Використані джерела:

1. Методологія. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/metodologhija> (дата звернення: 03.01.2019).
2. Лукич Р. Методологія права / под ред.: Керимова Д. А.; пер. с сербохорват. Кулиштов В. М. Москва : Прогресс, 1981. 304 с.
3. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого : підручник для науковця. Київ : Навчально-методичний центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. 302 с.
4. Керимов Д. А. Методологія права (предмет, функції, проблеми філософії права) : монографія. 2-е изд. Москва : Аванта+, 2001. 560 с.
5. Рабінович П. М. Методологія юридичної науки. Юридична енциклопедія : у 6 т. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2001. Т.3. 792 с.
6. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищих навч. заклад. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.
7. Кучук А. М. Методологія теорії держави і права. Теорія держави і права : підручник / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2014. 486 с.
8. Оборотов Ю. М., Горобель К. В. Методологія правового пізнання. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2017. Т. 2 Філософія права / редкол. : С. І. Максимов (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 1128 с.
9. Парадигма. Философский энциклопедический словарь. Москва : ИНФРА-М, 2000. 576 с.
10. Кун Т. Структура научных революций ; пер. с англ. / сост. В. Ю. Кузнецов. Москва : ООО «Издательства АСТ», 2002. 608 с.
11. Завальнюк В. В. Принципи антропологічної парадигми права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С. 473–477.
12. Теорія. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 03.01.2019).
13. Скаун О. Ф. Методы, общие (методологические) подходы и принципы в юридических исследованиях. *Методологічні проблеми історико-правових досліджень* : матеріали XXIII Міжнар. істор.-прав. конф., м. Алушта, 24-26 верес. 2010 р. Крим. Сімферополь : Доля, 2011. С. 19–27.
14. Гудима Д. А. Філософсько-антропологічний підхід – методологічний фундамент сучасної юридичної науки. *Проблеми філософії права*, 2003. Том 1. С. 122–125.
15. Керимов Д. А. Философские основания политико-правовых исследований. Москва : Мысль, 1986. 332 с.
16. Синергетика. Большой энциклопедический словарь : В 2-х т. / гл. ред. А. М. Прохоров. Москва : Сов. энциклопедия, 1991. Т.2. 768 с.

17. Бігун В. С. Людина в праві: аксіологічний підхід : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Київ, 2004. 19 с.

18. Федоренко В. Л. Система конституційного права України : теоретико-методологічні аспекти : монограф. Київ : Ліра-К, 2009. 580 с.

19. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посібник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 495 с.

Стаття надійшла до редколегії 04.01.2019

Завгородний В. А., кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры теории и истории государства и права Днепропетровского государственного университета внутренних дел (г. Днепр, Украина)

Теоретический инструментарий исследования феномена влияния практики Европейского суда по правам человека на юридическую деятельность в Украине

В статье проведено исследование существующих в общетеоретической юридической науке подходов к пониманию понятия «методология» и её структуры, на основе чего определён необходимый теоретический инструментарий исследования практики Европейского суда по правам человека и её влияния на юридическую деятельность в Украине. В итоге доказано, что методологией познания является система парадигм, теорий, принципов, подходов и методов, которая объективно необходима и эффективна для решения исследовательских задач.

Ключевые слова: методология, теоретический инструментарий, парадигма, теории, принципы научного познания, методологические подходы, методы исследования.

Zavgorodniy V. Theoretical Tools for Studying the Phenomenon of the Influence of the European Court of Human Rights Practice on Legal Activities in Ukraine

In this article, the existing approaches to general theoretical jurisprudence have been studied to understand the concept of «methodology» and its structure, on the basis of which the methodology of the European Court of Human Rights practice research and its influence on legal activity in Ukraine is determined. In the opinion of the owner, the most suitable for solving our research tasks is an approach in which the methodology of legal knowledge includes methodological tools and other designs, logically distributed by the conceptual and instrumental levels.

As a result, the study found that the theoretical toolkit for the study of the phenomenon of influencing the practice of the European Court of Human Rights on legal activity in Ukraine are: a) universal epistemological principles (comprehensiveness, completeness, historicism, objectivity), which are the imperative requirements that guided the researcher; b) human-centered and sociological methodological paradigms that are interconnected, do not contradict and complement each other, as well as the provisions of the theories of legal influence, legal regulation, legal practice, law-making, legal interpretation, enforcement, legal relations, which became the basis for the formulation of research problems; c) anthropological, complex, dialectical, synergetic, axiological approaches, by which the strategy of scientific intelligence is determined, its specific perspective, selection of investigated facts and interpretation of research results are carried out; d) general scientific and special methods of cognition that ensure the receipt of true scientifically sound knowledge about the subject of research.

Key words: methodology, theoretical toolkit, paradigm, theories, principles of scientific knowledge, methodological approaches, methods of research.